

**ІНФОРМАЦІНО-АНАЛІТИЧНА ТА ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ
ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ТА НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ НІБУ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

*Снігирьова Л. М.,
Нестеренко О. В.
м. Київ*

Повномасштабне вторгнення в Україну російських військ у 2022 році докорінно змінило всі аспекти суспільного життя, особливо інформативно-комунікативну сферу. В умовах війни українські бібліотеки були змушені переосмислити свою діяльність, форми та методи роботи. Національна історична бібліотека України (Далі – НІБУ), як провідний інформаційно-методичний центр в галузі історико-краєзнавчої діяльності, посилила свою роль у забезпеченні суспільства достовірною інформацією, боротьбі з дезінформацією, культурній дипломатії та підтримці користувачів бібліотеки у складні часи.

Діяльність відділу довідково-бібліографічної та науково-інформаційної роботи (Далі – ДБНІР) – структурного підрозділу НІБУ, зосереджена на аналітичному, бібліографічному забезпеченні наукових досліджень користувачів бібліотеки та безбар'єрному доступі до інформації.

З перших місяців повномасштабної війни фахівці відділу працювали над інформаційним наповненням сайту НІБУ. Було зібрано та укладено 21 випуск веббіографії за матеріалами публікацій ЗМІ за хронологією подій з лютого 2022 р. по 2023 р. [1], в яких містяться свідчення очевидців російсько-української війни (журналістів, волонтерів, дослідників). Ця робота стала важливим внеском у документування сучасної історії та створення достовірного архіву інформації. Кожний випуск веббіографії охоплює публікації з електронних джерел, що висвітлюють ключові події війни – бойові дії, життя цивільного населення, гуманітарні ініціативи, волонтерський рух, культурний опір, міжнародну підтримку України, руйнування, збереження пам'яток. Особливу увагу приділено регіонам, які опинились безпосередньо на лінії зіткнення: Донеччина, Луганщина, Харківщина, Херсонщина, Київщина, Сумщина, Миколаївщина. Це дозволило сформувати цілісну картину життя країни за 2022 рік в умовах війни та показати її крізь життєві історії. Завдяки системному підходу фахівців відділу створено динамічний ресурс, який допомагає зберігати правду про події війни, формує інформаційну пам'ять народу, допомагає боротися зі спотворенням фактів агресором.

У 2022 році фахівці відділу підготували на сайт НІБУ 18 тематичних випусків «Обереги українського народу» [6], які висвітлюють багатовікові традиції, символіку та духовну культуру України контексті сучасних викликів. Матеріали охоплюють широкий спектр тем: народні звичаї, обряди, фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво, народну архітектуру та ін. Інформація супроводжується бібліографічними списками книжкових та електронних джерел, ілюстраціями, цитатами з наукових та етнографічних видань. Під час війни народні обереги набули особливого значення для українців. Ці випуски не тільки розказують про культурну спадщину України, а й формують інформаційний простір, спрямований на відновлення моральної рівноваги суспільства, зміцнення віри в перемогу та збереження національної ідентичності.

В умовах воєнного стану відділ продовжує обслуговувати користувачів в звичному режимі: консультує, виконує усні та письмові довідки, здійснює документовидачу з довідкового фонду, наповнює бібліографічні бази даних, проводить книжкові виставки та екскурсії, бере участь у конференціях та інших заходах. Обслуговування користувачів здійснюється як у відділі, так і дистанційно засобами телефонного та електронного зв'язку. Тематика усних та письмових (електронних) бібліографічних довідок охоплює широкий спектр питань: історії України та всесвітньої історії, міжнародних відносин, краєзнавства, збереження культурної спадщини, генеалогії, прав людини, літературознавства, суспільно-політичного життя, а також про діяльність громадсько-політичних діячів та представників різних галузей науки, освіти, культури. Формується електронний архів виконаних бібліографічних довідок.

Збільшилась кількість запитів від дослідників із зарубіжних країн, зокрема, Польщі, Греції, Японії, Мальти, Чехії, Великобританії, Канади. Так, у 2024 р. до бібліотеки завітала Хітомі Огава, студентка докторського курсу історичного факультету Вищої школи гуманітарних наук Токійського столичного університету (Японія) з темою наукового дослідження: «Участь українського козацтва у Кавказькій війні 1817 – 1864 рр.». Працівники познайомили гостю з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, книжковими виставками, що представлені у читальній залі та на сайті НІБУ. На відзначення 210-ої річниці українського поета і художника Тараса Григоровича Шевченка Хітомі прочитала «Заповіт» японською мовою у перекладі Сьоке Комацу з книги Шевченко Т. Г. (1814-1861). Заповіт: вірші : мовами народів світу. – Київ, 1989 [7]. Такі запити складають основу для наукових досліджень та допомагають фахівцям орієнтуватися в широкому спектрі нових публікацій.

Співробітники відділу активно беруть участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях, вебінарах, семінарах та круглих столах з питань інформаційної політики, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, медіаграмотності, бібліотечної справи,

зокрема: Міжнародна онлайн-конференція «Освіта в НКС: дослідження, охорона» (Київ, 24.01.2023), Всеукраїнська науково-практична конференція «Культурна спадщина Півдня України у часи воєн: захист спадку минулого заради мирного майбуття» до 79-ої річниці звільнення Одеси від фашистських загарбників (Одеса, 07.04.2023), Науково-практичний семінар «Виготовлення національного головного убору – українського віночка» у рамках міського огляду-конкурсу технічної творчості, декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва серед здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти м. Києва «ARTWORK – 2023» (Київ, 11.04.2023), Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека для дітей – книжковий простір безпеки та розвитку» (Київ, 18-20.04.2023), круглий стіл «Лесь Танюк – охоронець історичної пам'яті» до 85-річчя народження режисера-шістдесятника, громадського і політичного діяча (Биківня, 28.09.2023), Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення» у межах VII Краєзнавчих читань пам'яті Петра Тронька (Київ, 08.11.2023); Міжнародній конференції «70 років України в ЮНЕСКО: освіта, наука, культура» (Київ, 30.04.2024), XVI Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Українське краєзнавство у викликах російсько-української війни: науково-дослідний та суспільний потенціал» (Київ, 10.05.2024), онлайн-участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ» на базі Одеської національної наукової б-ки (Одеса, 22-24.08.2024); Всеукраїнська науково-практична краєзнавча конференція «Історико-культурна спадщина України: регіональні особливості та загальнонаціональний контекст» (м. Звягель Житомирської обл., 16.05.2025). Виступи, доповіді та презентації фахівців відділу сприяють поширенню професійного досвіду та формуванню комунікативних зв'язків між бібліотечними, музейними, архівними та освітніми установами. Особливе місце в такій діяльності займають теми, пов'язані зі збереженням та популяризацією культурної спадщини України у воєнний час.

Триває робота по впровадженню проєкту «Нематеріальна культурна спадщина в документних джерелах» [5]. На сьогодні підготовлено та опубліковано на сайті НІБУ 25 випусків матеріалів тематичних книжкових виставок про елементи нематеріальної культурної спадщини, внесених до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Кожний випуск містить інформацію про елемент НКС, а саме: історичну довідку про ареал історичного та сучасного побутування елемента; коротку інформацію про носіїв елемента; стислий опис елемента; презентації окремих видань віртуальної книжкової виставки та бібліографічний список. З цієї тематики проходять книжкові виставки і у читальній залі бібліотеки.

Виставкова діяльність відділу довідково-бібліографічної та науково-інформаційної роботи НІБУ у воєнний час стала важливою частиною культурного опору [3]. Віртуальні книжкові виставки забезпечують вільний доступ до інформації для широкої аудиторії, долаючи просторові обмеження та ризики, що пов'язані з безпекою. Матеріали виставок публікуються на офіційному сайті бібліотеки та соціальних мережах. Завдяки цьому бібліотека не лише підтримує культурну комунікацію під час війни, а й стає ефективним каналом міжнародної інформації про українську історію, культуру та сучасні реалії війни. Водночас, презентації книжкових виставок, що проводяться в читальній залі бібліотеки, продовжують залишатися важливим центром живого спілкування, наукової та культурної взаємодії.

Тематика виставок різноманітна. Традиційними є виставки, присвячені державним святкам і пам'ятним датам: до Дня Соборності України, Дня пам'яті жертв Голокосту, Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (1944), Дня пам'яті жертв політичних репресій, Дня Української Державності, Дня пам'яті жертв Голодомору в Україні та інші. Ці виставки не лише висвітлюють важливі історичні події, а й підкреслюють безперервність державотворчих та гуманістичних традицій українського народу, утверджують національну свідомість, зберігають пам'ять поколінь.

Окремий напрямок становлять виставки, що висвітлюють події та героїзм учасників російсько-української війни. Зокрема, виставка «Незламна Україна» присвячена подвигам солдатів, волонтерів, лікарів, митців та всіх тих, хто наближає перемогу. Матеріали виставки документують сучасну історію та водночас формують простір національної гідності. До Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України підготовлено виставку до 10-ї річниці боїв за Іловайськ для увічнення героїзму військовослужбовців і добровольців, які віддали своє життя за Україну (29.08.2024) [2].

Постійнодіючі книжкові виставки мають інформативний, довідковий та освітній характер: «Права людини», «Видання НІБУ» до 85-річчя заснування Національної історичної бібліотеки України, «Історична бібліографія НІБУ». Вони сприяють популяризації бібліографічних ресурсів НІБУ та підтримують традиції наукового бібліотекознавства.

На підтримку Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» було організовано тематичні виставки: «Дзвони та дзвонарство», «Історія української народної медицини», що ілюструють духовні та культурні аспекти зцілення, силу традицій та віру у відновлення гармонії між людиною та природою.

Виставкові проєкти мають особливе значення, оскільки допомагають відновити емоційну рівновагу, підтримують внутрішню стабільність та нагадують нам про глибоке коріння української культури як джерела життєвої енергії та духовної підтримки.

Виставки, присвячені видатним діячам, покликані не лише вшанувати пам'ять видатних особистостей, а й показати їхню роль у формуванні культурної пам'яті. Так, в матеріалах книжкової виставки «Іжакевич Іван Сидорович (1864–1962) – український живописець, іконописець, письменник, графік» (2024) представлено творчу спадщину митця, його внесок у розвиток українського іконопису, народного мистецтва та художньої традиції, що стали важливим фактором формування національної культури. Не менш значущим є виставковий проєкт «Українські бібліографи – ювіляри 2025 року» (Лев Биковський (1895–1992), Марія Вальо (1925–2011), Петро Єфименко (1835–1908), Маріанна Мовна (26.09.1975 р. н.), з метою вшанування українських науковців та бібліографів, які зробили значний внесок у галузь бібліотечної справи, бібліографії та систематизації інформації про культурну спадщину України.

Віртуальна виставка однієї книги: «Кримськотатарська для українців: розмовник» (до Дня кримськотатарської мови та писемності) ілюструє міжкультурний діалог в українському спілкуванні. Такі виставки створюють можливість для глибшого ознайомлення з окремими виданнями, що мають особливу історико-культурну, наукову чи освітню цінність.

Виїзні книжкові виставки утворюють партнерські зв'язки НІБУ з різними науковими та культурними установами. Так, у 2024 р. відділом було представлено виставку «Національна спілка краєзнавців України у світлі джерел» в рамках проведення XVI Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Українське краєзнавство у викликах російсько-української війни: науково-дослідний та суспільний потенціал» (2024 р.). Поглиблений огляд діяльності Національної спілки краєзнавців України через представлений інформаційний матеріал виставки повертає нас до поставленого питання академіком НАН України, Героєм України Петром Тимофійовичем Троньком: «Що ми залишимо нащадкам?», а в умовах війни і нищівної агресії РФ проти України необхідно постійно прокладати шляхи осмислених можливостей виживання та збереження краєзнавства України, загалом історії українського народу у світі.

Фахівці відділу – активні учасники засідань Клубу історичної книги НІБУ, проведення яких висвітлюється на сайті та соціальних сторінках бібліотеки [4].

Так, 23 листопада 2023 року у читальній залі НІБУ відбувся публічний діалог до 90-х роковин Голодомору за участю істориків Андрія Іванця та Наталії Романець. Під час заходу фахівець відділу Алла Новицька презентувала книжкову виставку «Україна пам'ятає жертв Голодомору (1932–1933) і масових штучних голодів (1921–1923, 1946–1947)».

У межах проєкту «Видатні краєзнавці України» (22.02.2024) відбулась зустріч з істориком, краєзнавцем та громадським діячем Олегом Григоровичем Бажаном, канд. іст. наук, ст. наук. співробітником Ін-ту історії НАН України, доцентом, членом президії НСКУ, заслуж. прац. культури України. Під час заходу було представлено біобібліографічний покажчик його наукових праць. Від упорядників на зустрічі виступила головний бібліограф відділу Галина Єфіменко.

Фахівці відділу беруть активну участь у заходах на запрошення партнерів бібліотеки: Національного музею Голодомору-геноциду, Музею книги і друкарства України, Меморіального заповідника «Биківнянські могили», Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного та інші. Варто відзначити такі заходи: вебінар Української бібліотечної асоціації: «Психологічна підтримка та взаємодія з користувачами бібліотеки у кризових ситуаціях під час воєнного стану» (19-20.10.2022); «Спільних читаннях», присвячених 209-ій річниці від дня народження Тараса Григоровича Шевченка «Роздуми про ідентичність» (Музеї книги і друкарства України, 09.03.2023); презентації видань Державного архіву Київської області: «Анотований реєстр описів. Т. 2. Фонди періоду після 1917 року» (ч. 2, 3); перегляді виставки «На межі епатажу» до 160-річчя Владислава Городецького (Державний архів Київської області, 09.06.2023); презентації наукового видання за результатами дослідницького етнографічного проєкту «Лохвиччина: фольклорно-етнографічні студії та матеріали» (Національний музей Голодомору-геноциду, 05.12.2023); урочистому відкритті виставки «Обрядові та оздоровчі традиції кримських татар кінця 19 – початку 20 ст.» на запрошення голови ГО «Обрядова культура України» (Національний музей медицини України, 25.01.2024); відкритті фотодокументальної виставки «Розстріляна палітра», присвяченої репресованим українським митцям, похованим на території заповідника в Биківнянському лісі (Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного, 15.02.2024); урочистому відкритті виставки «Крим. Відкриття», присвяченої 80-річчю депортації кримськотатарського народу в рамках Міжнародного освітнього культурно-мистецького проєкту «Кримськотатарські студії» (Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного, 25.04.2024; фестивалі «Жива культура – живий світ» з метою ознайомлення з елементами нематеріальної культурної спадщини України, обміну досвідом роботи. Захід приурочений до річниці Конвенції про охорону нематеріальної спадщини ЮНЕСКО (Національний музей народної архітектури та побуту України, 07.09.2024); вебінарі – презентації другого етапу проєкту ЮНЕСКО «Підтримка стійкості українських дітей через навчання та викладання за допомогою живої спадщини» (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова, 16.09.2025) та ін. Така діяльність спрямована на зміцнення професійних та комунікативних зв'язків, обмін досвідом, поширення передового

бібліотечного досвіду, розвиток партнерських проєктів у сфері інформаційно-культурного співробітництва.

Інформаційно-аналітична та виставкова діяльність відділу є важливою складовою культурно-просвітницької роботи, спрямованої на збереження історичної пам'яті українського народу, утвердження національної ідентичності та підтримку духовного потенціалу суспільства. Через підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів, створення тематичних виставок і презентацій відділ сприяє глибшому усвідомленню історичних процесів, визначних постатей та подій, що формують українську державність і культуру.

Список джерел

1. Вебліографія. Свідчення очевидців повномасштабної російсько-української війни 24.02.2022 р.: розповіді, спогади, щоденники (за матеріалами ЗМІ) / НІБУ. URL: <https://nibu.kyiv.ua/about/DBNIR/> (дата перегляду: 08.10.2025).
2. День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України / НІБУ / URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/778/> (дата перегляду: 09.10.2025).
3. Книжкові виставки / ДБНІР НІБУ. URL: <https://nibu.kyiv.ua/about/DBNIR/> (дата перегляду: 09.10.2025).
4. Національна історична бібліотека України. URL: <https://nibu.kyiv.ua/> (дата перегляду: 09.10.2025).
5. Нематеріальна культурна спадщина в документних джерелах / НІБУ. URL: <https://nibu.kyiv.ua/nks/> (дата перегляду: 09.10.2025).
6. Обереги українського народу / НІБУ. URL: <https://nibu.kyiv.ua/projects/oberegy/> (дата перегляду: 08.10.2025).
7. Шевченківські дні тривають / НІБУ. URL: <https://nibu.kyiv.ua/news/455/> (дата перегляду: 09.10.2025).